

Środowisko Wileńskie w Gdańsku
Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej

U N I A

P O L S K I Z L I T W Ą

Opracował : Marcin Byliński klasa III F
Liceum im. Króla Jana III Sobieskiego
Wejherowo

Gdańsk – Wejherowo 2003 r.

Opracowanie wykonane w ramach sympozjum
zorganizowane przez Środowisko Wileńskie ŚZŻAK
w Gdańsku

Formatował i przygotował do druku
Janusz Bohdanowicz „Czortek”

Adres kontaktowy: Janusz Bohdanowicz
02-647 Warszawa ul. Bachmacka 4 m. 66
Tel. 22-854-05-23, kom.662-249-166
E-mail: janusz40@poczta.onet.pl

1. Wstęp

Unia polsko-litewska stanowiła jedną z najdłuższych tego typu w Europie, gdyż od Unii Krewskiej(1385) współpraca tych państw trwała ponad 400 lat, licząc zaś od połączenia obu państw na mocy układu lubelskiego(1569) do ostatniego rozbioru Polski(1795) unia realna przetrwała przez 226 lat. Od układu w Krewie do ostatniego rozbioru zmieniały i kształtowały się państwa Polski i Litwy. Zmianom ulegały także gospodarka i warstwy społeczne, wśród których szczególnie rozwinęła się szlachta mająca w przyszłości sprawować rzeczywistą władzę w Rzeczpospolitej Obojga Narodów. Okres trwania unii polsko-litewskiej obfitował także w znaczące wydarzenia mające wpływ na kształtowanie i rozwój Królestwa polskiego. Z wydarzeń tych należy chociażby wspomnieć o długotrwałym konflikcie z Krzyżakami nękającymi ziemie polskie i litewskie, który zakończył się ich podporządkowaniem i tym samym umocnieniem Królestwa. Warte odnotowania jest także wojna z Moskwą o Inflanty w czasie największej siły państwa polskiego i wreszcie reformacja zapoczątkowana przez Marcina Lutra jak również odpowiedź ze strony kościoła nazywana kontrreformacją. Działania te odbiły się echem w całej Europie i zburzyły dotychczasowe wyobrażenia człowieka o wartościach kościelnych. Z kolei unia realna w Lublinie stała się początkiem nowego państwa, które przetrwało aż do rozbiorów. W XVII wieku będącym okresem rozkwitu epoki barokowej głównym tłem historii Polsko-Litewskiej stały się wojny toczone na terenie Królestwa Obojga Narodów; Bunt Chmielnickiego, podczas którego Ukraińcy zbrojnie upomnieli się o swoje prawa i toczona w tym samym czasie wojna z Rosją(1648-1667).Wreszcie najazd szwedzki(1655-1660),który prawie zakończył się zwycięstwem Szwedów, a tym samym upadkiem Rzeczpospolitej Obojga Narodów. Kolejnym państwem, z którym Polska popadła w konflikt było cesarstwo Tureckie. Wojna ostatecznie zakończyła się zwycięstwem Polski pod dowództwem Jana Sobieskiego, którego w 1683 rozślawiła bitwa pod Wiedniem powstrzymująca najazdy tureckie na Austrię mającą później z wdzięczności wziąć udział w pierwszym(1772) i ostatnim rozbiorze Polski(1795).Wszystkie te wojny na terenie Królestwa Polskiego spowodowały ogromne straty, zniszczenia i kryzys gospodarczy, a jej dawnej potęgi nigdy już się nie dało odbudować. Rzeczpospolita Obojga

Narodów stanowiła łatwy cel dla jej przyszłych zaborców, co jak się miało później okazać, wykorzystali to z całą bezwzględnością.

1. Wiek XIV – XV w Europie Środkowo – Wschodniej.
2. Polska jako państwo środkowo – europejskie.
3. Wielkie Księstwo litewskie jako zarządca ziem ruskich (białoruskich, ukraińskich).
4. Polska zawiera unię polsko – węgierską, polsko – litewską, inkorporuje Ruś Halicką, przeciwstawia się Krzyżakom, nękającym Pomorze i Mazowsze oraz ziemie litewskie.

Z wiekiem XIV związane były istotne zmiany i wydarzenia dotyczące krajów usytuowanych w środkowo-wschodniej części Europy (Węgry, Polska, Czechy, Litwa). Dla Polski zmiany te oznaczały koniec rozbicia dzielnicowego i powolną odbudowę zrujnowanego przez podziały dzielnicowe, a także odzyskiwanie i przyłączanie utraconych ziem w czasie tego rozłamu. Polska musiała także stawić czoła i powstrzymać szybko postępującą ekspansję zakonu krzyżackiego, którzy w swych najazdach nie ograniczali się tylko do terenów polskich. Wraz ze śmiercią Kazimierza Wielkiego (1370) zakończyło się panowanie dynastii Piastów, a wraz z nim pewna epoka licząca 400 lat.

Na Węgrzech początek XIV zbiegł się z wygaśnięciem dynastii Arpadów, a rozpoczęciem panowania Andegawenów. W drugiej połowie XIV wieku Węgrzy toczyli spory z Turkami o tereny bałkańskie. Spory te zakończyły się zwycięstwem Turków powiększeniem ich wpływów o wspomniane tereny, co wiązało się z osłabieniem Węgrów, których tereny odtąd stały się nieustannie zagrożone ze strony zachęconych Turków.

Także w Czechach wiek XIV wiązał się z wygaśnięciem starej dynastii (Przemysłidów) wraz ze śmiercią Wacława III (1306). Następne lata w Czechach to dążenie Jana Luksemburskiego do zapewnienia sukcesji na tronie czeskim. Pod koniec XIV wieku państwo czeskie zaczęło borykać się z trudnościami ekonomicznymi i kryzysem gospodarczym spowodowanymi po części epidemią czarnej ospy.

Problemy Litwinów w XIV wieku zdominowały coraz groźniejsze najazdy krzyżackie, które w przyszłości nie wróżyły nic dobrego. Kolejnym konfliktem z udziałem państwa litewskiego był spór Jagiełły z Polską i Węgrami o Ruś Halicką, którą ostatecznie inkorporowała Polska. Wreszcie podpisanie w celach obronnych układu w Krewie (1385) i przypieczętowanie go ochrzczeniem Jagiełły i jego ślubem z królową

Polski Jadwigą. Choć Litwa związana była z Polską tylko unią personalną, miał on niebagatelny wpływ na przyszły kształt i rozwój państwa litewskiego.

Królestwo, które dzięki zjednoczeniowej polityce Władysława Łokietka (podporządkował Kujawy, Małopolskę 58) i Wielkopolskę) stopniowo zaczęła wychodzić z kryzysu gospodarczego spowodowanego ponad 150-letnim rozbićciem dzielnicowym. Znacznie przyczynił się do tego syn Władysława, Kazimierz Wielki, za którego rządów obszar Polski zwiększył się ze 106 000 do 230 000 kilometrów kwadratowych. Niestety nie obyło się to bez strat gdyż w 1343 roku ziemie Chełmińska, Michałowska i Pomorze zostały zagarnięte przez Krzyżaków. Kazimierz Wielki usprawnił także administrację, gospodarkę i rozwój oświaty (Założenie Akademii Krakowskiej), dzięki czemu Polska wychodził z zacofania wynikającego z wcześniejszego podziału. Niepokojącą i coraz bliższą perspektywą stawała się jednak bezpotomna śmierć ostatniego z Piastów.

XIV wiek stanowił rozkwit potęgi litewskiej, na co wpływ miało zarządzanie ziemiami ruskimi (białoruską i ukraińską). Na zajętych obszarach gdzie władza zwierzchnia została przekazana w ręce książąt wywodzących się z rodu Giedyminów, pokonanym pozwolono zachować ich prawa i obyczaje. Wiara prawosławna wywodząca się z terenów ruskich miała pewien wpływ na dwór wielkoksiążęcy w Wilnie gdyż spośród siedmiu synów Giedymina przyjęło ją czterech. Prawdopodobnie zrobili to, aby uzyskać dostęp do kolejnych ziem. Polityka Litwy zakładała zjednoczenie i zamknięcia Rusi w granicach Wielkiego Księstwa Litewskiego. Aby ten cel zrealizować wykorzystali do tego wiarę prawosławną, czego świadectwami były utworzone metropolie: ruska (1317-1330?), halicka (1337), kijowska (1375, w 1385 wbrew planom Litwy została oddana przez metropolitę Cypriana pod zwierzchnictwo Moskwy). Problem stanowiła dysproporcja pomiędzy terenami Litwy, a ziemiami ruskimi (skala 1:2,5), jak również w stosunku do ludności. Mogło to w przyszłości zaowocować buntem i wojną wewnętrzną.

Wobec konfliktu polsko-czeskiego i węgiersko-czeskiego, Polska stawała się sprzymierzeńcem Węgier, co przypieczętowało podpisanie sojuszu (1320) i małżeństwo córki Łokietka Elżbiety z królem węgierskim Karolem Robertem. Korzystając z tego sojuszu i przychylności kurii awiniońskiej, Łokietek wszczął proces przeciwko zakonowi krzyżackiemu. Nie przyniosło to jednak spodziewanego skutku i konflikt zakończył się wojną. Do wojny włączyły się Litwa po stronie polskiej i Czechy z

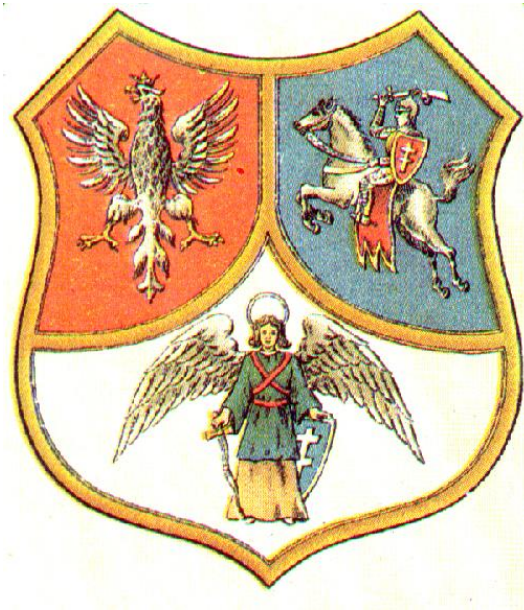
Brandenburgią po stronie krzyżackiej. Mimo zwycięstwa pod Płowcami(1331),Polska utraciła Kujawy, a Łokietek musiał starać się o rozejm 1332.Przychylnym państwem dla Polski była w tamtych czasach Litwa, co dokumentował układ(1325) i małżeństwo Kazimierza z córką Giedymina Aldoną-Anną. Na mocy tego traktatu doszło do wspólnej wyprawy polsko-litewskiej przeciw Brandenburgii(1326), co wpłynęło na podpisanie pokoju polsko-brandenburskiego(1329). Zorganizowana została także wspólna wyprawa przeciw Krzyżakom i Czechom, lecz mimo udanego ataku Łokietka na ziemię michałowską, Krzyżakom udało się zająć ziemię dobrzyńską, a królowi czeskiemu został złożony hołd ze strony księcia płockiego i większości książąt śląskich.

Dobre stosunki polsko-litewskie wkrótce poddane zostały próbie wraz ze sporem o Ruś Halicką. W 1323 kiedy wymarła halicko-włodzimierska linia Rurykowiczów, Łokietek wraz z Karolem Robertem na tron wprowadzili księcia Bolesława Jerzego III(przyszły zięć Giedymina) i kiedy zmarł (prawdopodobnie otruty w)w roku 1340 Kazimierz podjął zbrojną wyprawę na tereny Rusi Halickiej, lecz mimo sukcesu dywersja tatarsko-litewska zmusiła go do kolejnych interwencji. Ostatecznie w 1350 Ruś Halicka została przyłączona do Polski na mocy układu pomiędzy Kazimierzem, a Ludwikiem Andegaweńskim. W związku ze sprawą Rusi został przypomniany układ wyszehradzki (1338), do którego wprowadzono poprawki mówiące, iż jeśli tron polski po Kazimierzu objąłby Ludwik, Ruś Halicka zostanie w granicach zunifikowanego, państwa polsko-węgierskiego. Jeśli zaś Kazimierz doczekałby się potomka, Ruś miała zostać wykupiona przez Węgry za 100 000 florenów.

Ekspansja i najazdy krzyżackie stawały się dla państwa polskiego coraz groźniejsze(w ich posiadaniu znajdowało się już Pomorze, ziemia dobrzyńska i Kujawy. W 1332 zadecydowano, iż spór polsko krzyżacki mieli rozstrzygnąć Karol Robert i Jan Luksemburczyk. Na układzie wyszehradzkim ustalono, że Polska miała odzyskać ziemię dobrzyńską i Kujawy, jednak w rękach Krzyżaków nadal pozostawało Pomorze. Taki obrót sprawy nie odpowiadał Kazimierzowi i starał się o jej ponowne rozpatrzenie. Kolejny proces odbył się w Warszawie(1339) i trwał ponad siedem miesięcy. Podczas niego ustalono, iż zakon ma oddać wszystkie ziemie wraz z chełmińską i michałowską, zapłacić 200 000 grzywny i w dodatku pokryć koszty procesu.

Aby uzyskać poparcie Jana Luksemburczyka Kazimierz zrzekł się na jego rzecz ziemi przez niego nabytych bądź zhołdowanych. Krzyżacy oczywiście nie uznali wyroku sądowego, a

Kazimierz nie czuł się na tyle silny, aby rozwiązać sprawę zbrojnie, a w związku z szansą przyłączenia Rusi Halickiej wrócił do układu z 1335 i ostatecznie w 1343 Polska miała odzyskać ziemię dobrzyńska i Kujawy, Pomorze miał pozostać w posiadaniu Krzyżaków jako wieczysta jałmużna. Choć warunki pokoju nie były zbyt korzystne dla Polski, wreszcie odzyskała część ziemi zabranych przez zakon i stawiała się mu opór, co mogło dawać nadzieje na odzyskanie pozostałych ziem w niedalekiej przyszłości.

2. Układ w Krewie w 1385 roku tak zwana Unia Krewska. Pogrom Krzyżaków. Unia personalna w Horodle w 1413 roku.

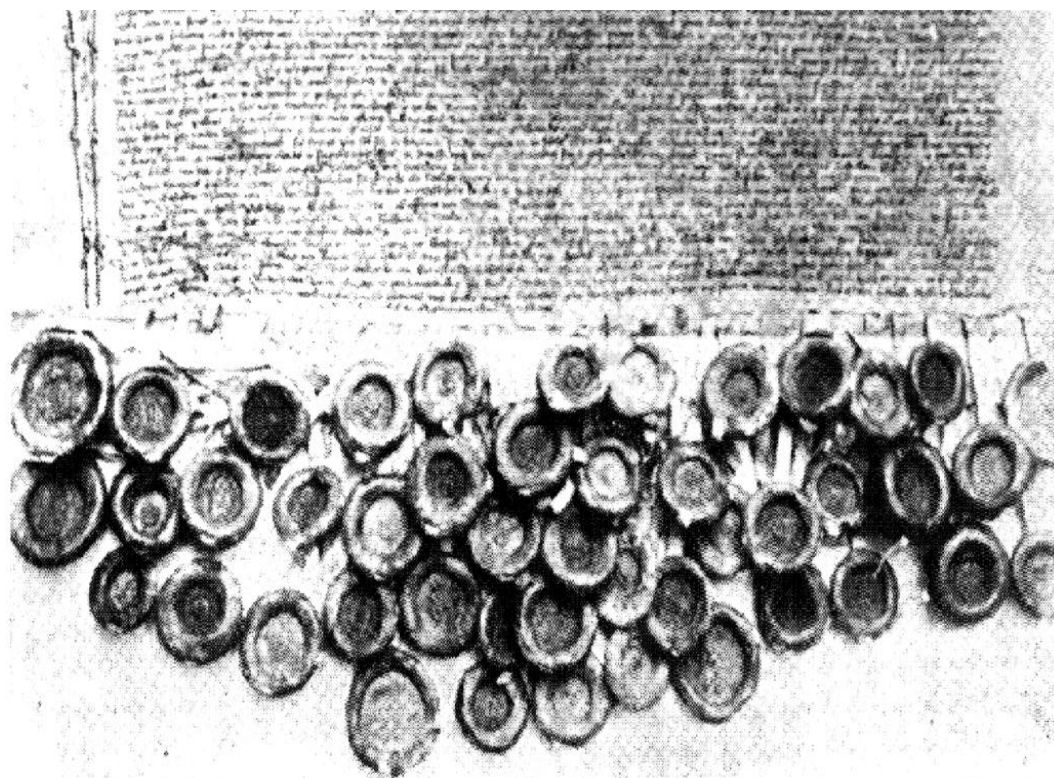
W drugiej połowie XIV wieku, kiedy to Krzyżacy kierowali się na Litwę niszcząc i pustosząc wszystko, co napotkali na drodze, pod pretekstem chrystianizacji. I mimo próby stawiania oporu, ataki zakonu zaczęły się nasilać, a Litwa potrzebowała pomocy, aby stawić czoło coraz poważniejszemu zagrożeniu ze strony krzyżackiej. Polska bez męskiego następcy tronu mogła znowu pograć się w rozpadzie, co najbardziej zadowalałoby zakon krzyżacki.

Najlepszym wyjściem dla obu państw okazało się podpisanie układu w Krewie(1385), podczas której Jagiełło zobowiązał się; przyjąć chrzest, odzyskać utracone ziemie Polski i Litwy, wnieść opłatę 200 000 florenów, zwrócić wolność jeńcom chrześcijańskim, a zwłaszcza Polakom. Ideą unii było stworzenie wspólnego państwa, którym władałby Jagiełło. Unia została przypieczętowana chrzestem Jagiełły i jego ślubem z Jadwigą Andegaweńską. Choć okazało się, że utrzymanie połączonego państwa za trudne(Unia wileńska,1401,Polska i Litwa zostały uznane za odrębne państwa, lecz pod zwierzchnictwem jednego władcy),to jednak z powodu zawiązania unii ożywiła się działalność polityczna Krzyżaków spowodowana obawą o zagrożenie swoich interesów. Wspólne państwo mogło też zatrzymać ekspansję zakonu odzyskać zagrabione przez niego ziemie.

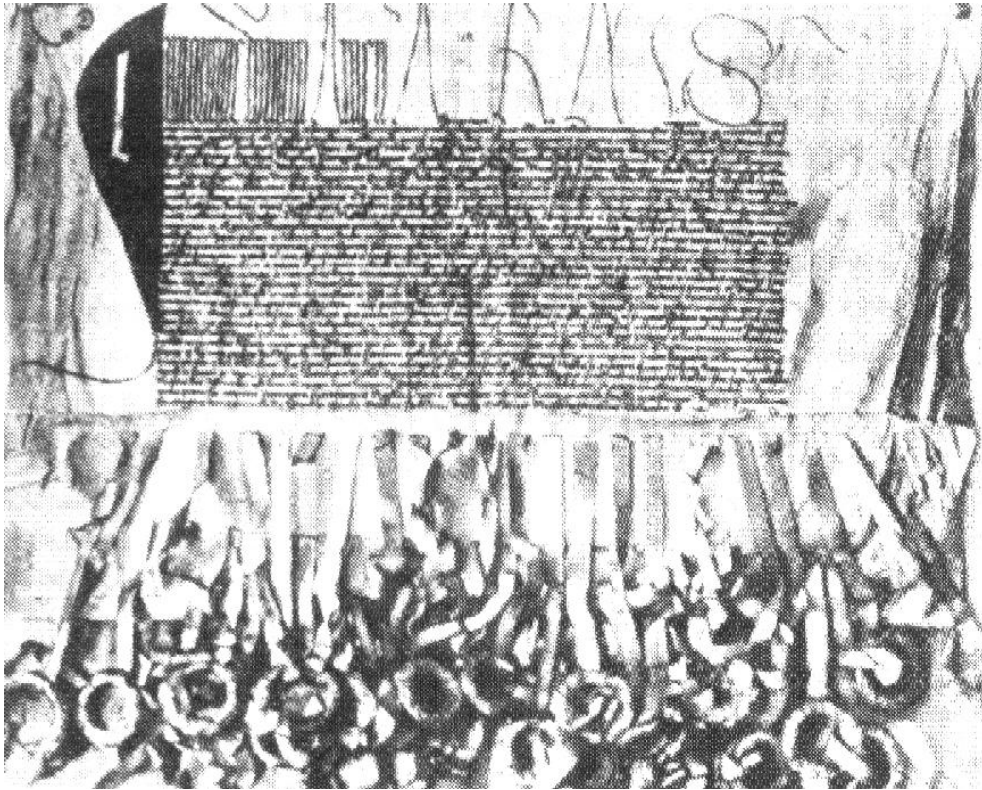
W 1409 roku wybuchł otwarty konflikt polsko-krzyżacki, którego punkt kulminacyjny stanowiła stoczona 15 lipca 1410 roku bitwa pod Grunwaldem między wojskami polsko-litewskimi, a krzyżackimi. Była to największa bitwa w stosunkach polsko-krzyżackich. Wojsko polsko-litewskie liczyło 52 tysiące, podczas gdy wojsko krzyżackie nie przekraczało 32 tysięcy. Zakon odniósł w tej bitwie druzgoczącą porażkę. Choć wydawało się, iż po tej bitwie nastąpi przełom i całkowita likwidacja zakonu krzyżackiego, zapał wojsk sprzymierzonych ostudziło nieudane oblężenie Malborka, po którym konflikt zaczynał się przeciągać, w związku z czym wojna zakończyła się podpisaniem z zakonem pokoju toruńskiego(1 II 1411).Jego postanowienia brzmiały następująco: Żmudź na czas życia Witolda i Jagiełły miała powrócić do Litwy, Polska zaś miała odzyskać ziemię dobrzyńską, o dalszych losach Santoka i Drezdenka miał zadecydować sąd dyplomatyczny, zakon miał zapłacić 300 000 guldenów za wydanie grodów i jeńców wojennych, jednak Pomorze i pozostałe ziemie pozostały w rękach Krzyżaków, co stanowiło porażkę wobec pogromu pod Grunwaldem. Mimo pozornie niekorzystnych warunków pokojowych, udało się wreszcie przełamać siłę zakonu, w dodatku po raz pierwszy zapłacili odszkodowanie. Wojna zahamowała wreszcie ich ekspansję i odtąd musieli walczyć o utrzymanie swoich pozostałych nabytków. Zakon po wojnie stał na skraju bankructwa, więc w najbliższym czasie nie było mowy o kolejnej, a już na pewno nie o tak dużych rozmiarach.

Wspólne zwycięstwo i konieczność kontynuowania walki z zakonem, zacieśnił stosunki między oboma państwami, czego wyraz dało podpisanie układu w Horodle(1413),gdzie Witold wspólnie z Jagiełłą wydał

dokument składający się z dwóch części, dotyczącej wzajemnych stosunków między Polską, a Litwą i spraw wewnętrznych Litwy. Dokument stwierdzał, że: Ziemie litewskie miały zostać włączone do Królestwa Polskiego, ewentualna elekcja w Polsce miała się odbywać za pośrednictwem Witolda i jego doradców, na Litwie zaś przy wyborach miał pośredniczyć król polski, Litwa jest odrębnym państwem, szlachta litewska miała zostać ochrzczona i wraz z przyjęciem do herbów polskich otrzymać przywileje równe szlachcie polskiej. Oprócz tego postanowiono zwoływać wspólne sejmy w Lublinie i Parczewie. Unia Horodelska oznaczała kolejne zbliżenie Polski i Litwy, które wraz ze wzrostem potęgi odzyskiwało kolejne ziemie zagrabione przez Krzyżaków(II pokój toruński, 1466),by w końcu całkowicie ich od siebie uzależnić(Hołd pruski,1525).

Akt Unii Horodelskiej . Panowie polscy przyjmują bojarów litewskich do swoich herbów.

Akt Unii Horodelskiej.
Dokument wystawiony przez bojarów litewskich

3. Gospodarka folwarczna i rozwój demokracji szlacheckiej. **Wojna z Moskwą o Inflanty. Reformacja oraz** **kontrreformacja.**

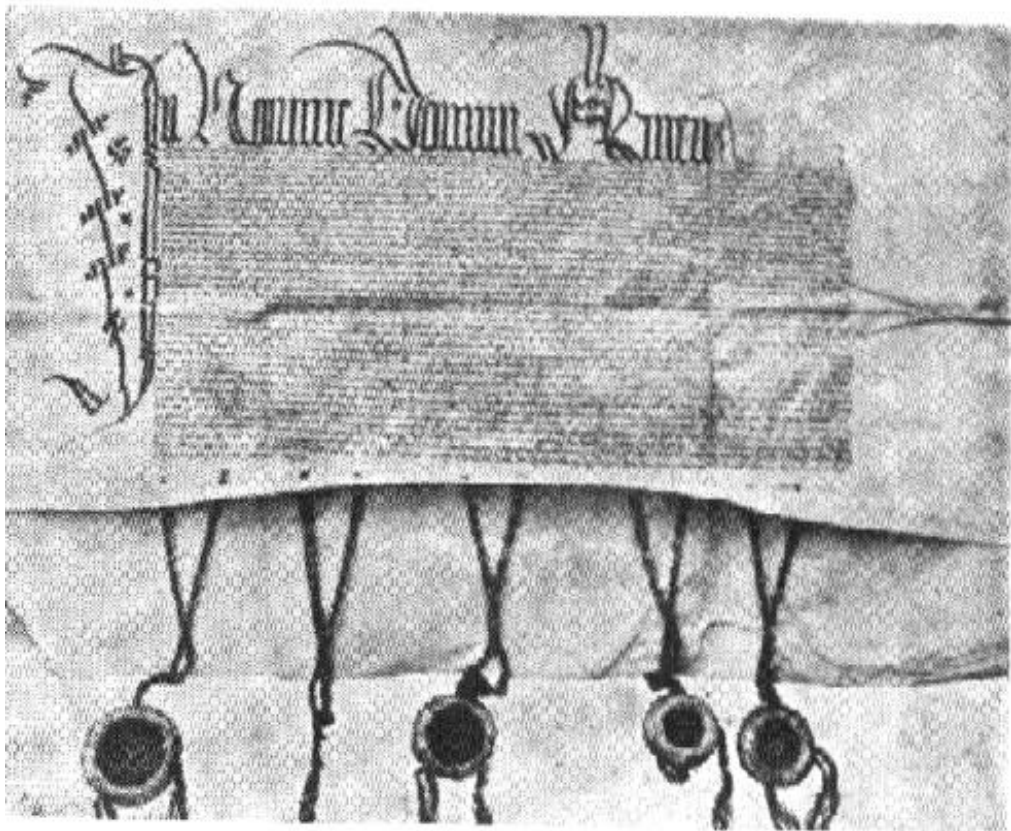
Początków folwarku należy dopatrywać się już w XII wieku jednak dopiero od XV wieku zaczęły się one upowszechniać i żywiołowo rozwijać, kiedy zaczął wzrastać popyt zagraniczny na zboże, a jego zwiększony wywóz dało się zauważyć w latach czterdziestych XV wieku, zaś jego kolejny wzrost zanotowano po drugim pokoju toruńskim i odzyskaniu Pomorza Gdańskiego przez Polaków. Początkowo w rozwoju folwarcznej produkcji towarowej prym wiodły dobra królewskie, ale wkrótce dołączyły do nich szlachta i Kościół poprzez zmianę w statutach swoich własnych folwarków.

Obszary folwarków starano się zwiększać i zapewniać możliwie najtańszą siłę roboczą. Areal folwarczny powiększano na różne sposoby;

umiejętne zagospodarowanie nieużytków, wykup sołectw (na mocy statutu warckiego, 1423), często też usuwano chłopów z ich łąnów, gdyż folwarczna produkcja gwarantowała o wiele większe dochody; czasami chłopci samowolnie z nich uciekali, dzięki czemu puste role można było przyłączyć do istniejących folwarków, bądź utworzyć nowe. Jako, że opłacalność produkcji folwarcznej zależała od kosztów siły roboczej, właściciele folwarków chcieli osiągnąć jak najtańszą siłę roboczą, co powodowało wspomniane ucieczki chłopów. Chłopi walczyli o swoje prawa powołując się na kontrakty świadczące na ich korzyść, jednak szlachta potrafiła sobie poradzić i z tym (w 1421 roku na Mazowszu, został wprowadzony obowiązek minimalnej renty odrobkowej w wysokości jednego dnia w tygodniu od łąnu. Gospodarze folwarczni korzystali też z sił najemnej w związku z czym utrudniali odpływ młodzieży wiejskiej do rzemiosła i posług miejskich. Rozwój folwarków wspierała także władza panująca, czego dowodem stał się wydany przez Jana Olbrachta statut piotrkowski (1496), który stawiał właścicieli folwarków na uprzywilejowanej pozycji, gdyż zabraniał przyjmowania tygodniowych najemników do pracy w miastach i nakazywał zatrzymywanie kobiet i mężczyzn wędrujących na Śląsk. Odtąd właściciele folwarków nie musieli martwić się o tanią siłę roboczą, a ich zyski znacznie się zwiększyły.

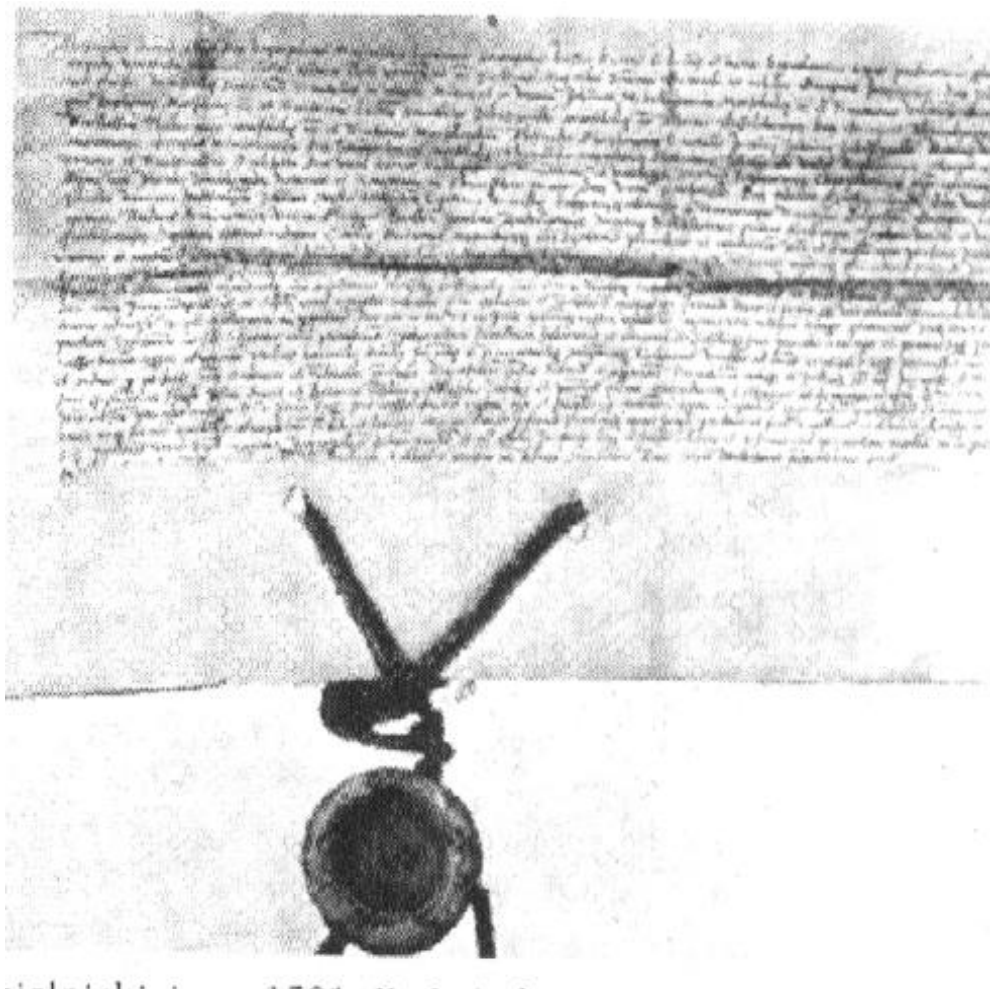
Wraz z rozwojem i upowszechnianiem się gospodarki folwarcznej zmianom uległa także szlachta, mająca coraz większy wpływ na sprawy państwowe, a słabość miast i mieszczaństwa spowodowała, iż jedyną liczącą się warstwą społeczną była szlachta. W związku wiodącą rolę ruch szlachecki wywalczał kolejne przywileje jak chociażby wspomniany już przywilej piotrkowski, zapewniający im tanią siłę roboczą. Mocna pozycja szlachty uwidoczniła się, gdy nie dopuścili do wejścia w życie statutu mielnickiego (1501) i doprowadzili do utworzenia zasady Nihil Novi (1505) mówiącej o tym, iż bez zgody sejm i senatu nie można było nic zmienić w zakresie praw ogólnopaństwowych lub przywilejów szlacheckich. Tym samym zasada ta ustanawiała demokrację szlachecką, w której sejm reprezentował szlachtę, przez co uzyskała ona pełną kontrolę władzy ustawodawczej. Za panowania Zygmunta Starego nastąpił rokosz (przewrót szlachecki, 1537, szlachta zaprotestowała przeciwko pójściu na front), mający uświadomić królowi, iż żadnej decyzji nie może podjąć bez udziału szlachty zależnej jeszcze częściowo od możnowładców mającej jednak w przyszłości stanowić samodzielną siłę polityczną. Z czasem szlachta miała przekształcić się w oligarchiczną magnaterię, do

której należała rzeczywista władza nad państwem, co nie pozostało bez znaczenia na jego przyszły kształt i rozwój.

Akt Unii mielnickiej. Wystawiony przez przedstawicieli Litwy w Piotrkowie

Konflikt pomiędzy Rosją i Polską dotyczący wpływów na Inflantach trwał z przerwami trzynastcie lat(1557-1570)Celem Moskwy stało się uzyskanie dostępu do Morza Bałtyckie, co stałoby się możliwe przy opanowaniu terenów inflanckich. Polska obawiająca się ewentualnej konkurencji i zmniejszenia dochodów z handlu morskiego dążyła do odcięcia Rosji od szlaków handlowych i kontaktów z Zachodem, przez co kontrolowałyby większość eksportów z Europy środkowej i wschodniej. Korzystną zdobycz stanowiły też bogate miasta handlowe i portowe w Inflantach: Ryga, Rewel i Dasport. Wojna rozpoczęła się atakiem na Inflanty pułku Iwana Groźnego, zwrócił tym samym uwagę Zygmunta Augusta na sprawy granicy południowej, a dzięki temu mógł podjąć działania o dostęp do Bałtyku. W 1559 Zakon Kawalerów Mieczowych

Akt Unii mielnickiej. Poświadczenie
przez króla Aleksandra aktu panów litewskich.

rezydujący w Inflantach za pośrednictwem mistrza zakonu Gotharda Kettlera uznał protekcję Zygmunta Augusta, co sprzyjało jego planom, gdyż oznaczało to podzielenie terenów państwa zakonnego na dwie części: Kurlandię, dziedziczne księstwo Kettlera pod lennym zwierzchnictwem Polski i Inflanty będące wspólną prowincją Polski i Litwy, która od układu w Pozwolu (1557) wspierała Polskę w jej batalii o Inflanty. Zmiany te nastąpiły w roku 1661 wkrótce po przejściu zakonu na luteranizm. W tym samym roku zapowiedziano wcielenie Inflant do monarchii jagiellońskiej, bądź w razie sprzeciwu stanów koronnych do Litwy.

Kolejny etap wojny (nazywana później siedmioletnią lub północną) rozpoczął się od straty Połocka (1563) na rzecz Rosji, nie miało to jednak większego znaczenia. W wojnie inflanckiej brała udział także Dania stojąca początkowo po stronie polskiej i Szwecja sprzymierzona z Rosją. Współpraca między sojusznikami układała się tak, że w rzeczywistości

każde państwo walczyło na własną rękę. W 1668 doszło do zamiany sojuszków(rosyjsko-duński i polsko-szwedzki)jednak sposób ich współpracy pozostał taki sam. Konflikt inflancki zakończył się pokojem między Danią a Szwecją zaś pośredniczyły, Rosja, Polska i Francja. Pokój ten potwierdzał rozbiór Inflant i mimo polskich protestów uznał swobodę żeglugi narewskiej, na czym skorzystała głównie Rosja mogąca utrzymywać kontakty handlowe z Zachodem. Polska zyskała większość Inflant i zawarła tymczasowy rozejm z Rosją. Po wojnie inflanckiej Polska dysponowała najszerszym w historii dostępem do Bałtyku, wraz z portami w Gdańsku i Rydze. Sprzyjało to rozwojowi handlowemu i gospodarczemu, lecz było też zarazem źródłem wielu konfliktów zbrojnych. Wojna ta ponownie przybliżyła do siebie państwa polskie i litewskie, czego pośrednim skutkiem stała się unia lubelska(1569).

Reformacja w Europie rozpoczęła się wraz z wystąpieniem Marcina Lutra w Wittenberdze(1517), gdzie ogłosił 95 tez wymierzonych przeciw kościołowi(sprzeciwił się nadużyciom towarzyszącym odpustom). Za główny autorytet uznał pismo święte, a nie Kościół. Głosił likwidację zakonów, zniesienie celibatu i odebranie majątków ziemskich Kościołowi. Jego wystąpienie przeszło echem po całej chrześcijańskiej Europie i znalazło wielu zwolenników(luteranie) i naśladowców(kalwiniści, arianie, bracia czescy). Pozytywnym skutkiem wystąpienia Lutra było uchwalenie podczas soboru w Trydencie (1545-1563) wielu reform pożytecznych dla Kościoła.

Kolejną reakcją kościoła była kontrreformacja zakładająca zwalczanie zwolenników reformacji. Na potrzeby kościoła została utworzona Inkwizycja, którą kierowało sześciu kardynałów, zaś metody stosowane przez jej członków dalekie były od humanitarnych. Na usługach Kościoła działało także Towarzystwo Jezuitów założone w 1540 przez Baska Ignacego Loyolę. Oprócz zwalczania przeciwników Kościoła Towarzystwo kształciło także przyszłych jezuitów.

W Polsce ruch reformacyjny zyskał dużą popularność. Pismo Marcina Lutra wydawane w Niemczech pojawiało się także i w Polsce, a mieszkańcy polskich miast(Gdańsk, Toruń, Elbląg) przechodziły na luteranizm. W Królestwie Polskim znajdowali schronienie bracia czescy i kalwiniści.

Powstawały także gimnazja luterzańskie (Gdańsk, Toruń), kalwińskie(Pińczów, Secymin, Łańcut, Lubartów),szkoła braci czeskich w Lesznie, czy Akademia Rakowska arian. Rywalizacja szkół o najlepszych

nauczycieli miała wpływ na dość wysoki poziom nauczania wszystkich szkół co przyczyniło się do rozwoju oświaty w Polsce.

Działania kontrreformacyjne w Polsce zostały podjęte dopiero w 1577 decyzją synodu w Piotrkowie. Zwalczanie ruchów reformacyjnych przejawiało się między innymi w działalności nuncjatury papieskiej dążącej do nakłonienia władzy państwowej do walki ze zwolennikami reformacji. W 1564 przez Stanisława Hozjusza został sprowadzony do Polski zakon jezuitów. Stosował metodę zaplanowanego i masowego oddziaływania przez sieci kolegów. By zwiększyć siłę oddziaływania był one dostępne dla wszystkich warstw społecznych. Nauka w nich trwała od pięciu do sześciu lat. Wśród polskich przedstawicieli należy wymienić Piotra Skargę, pisarza politycznego, księdza i inicjatora organizacji placówek zakonnych; oraz Jakuba Wujka, który wsławił się przetłumaczeniem Biblii na język polski.

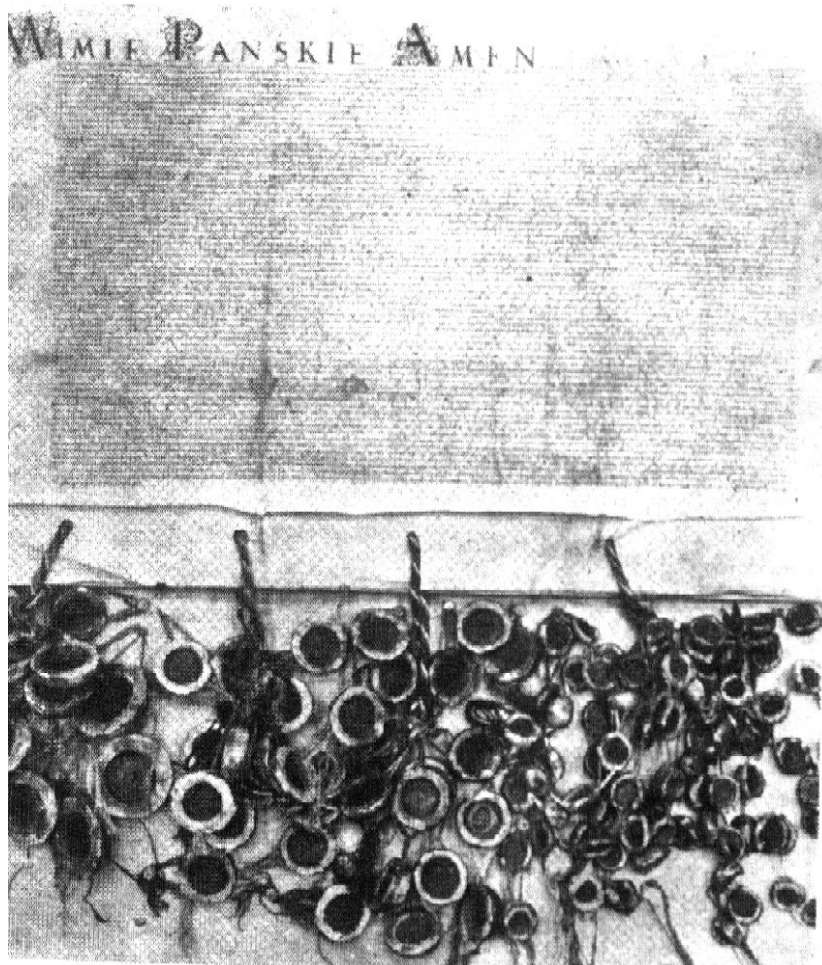
4. Unia realna w Lublinie–1569 rok. Rzeczpospolita państwem federalnym Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Przełomowym wydarzeniem zarówno dla Rzeczypospolitej Polski jak i Wielkiego Księstwa Litewskiego stało się podpisanie w 1569 roku unii realnej przez oba wspomniane państwa. Negocjacje zostały podjęte podczas sejmiku koronnego już w latach 1563/1564, kiedy Zygmunt August przekazał swoje dziedziczne prawa do Litwy. Jednak rozmowy przyniosły skutek dopiero w 1569, kiedy po powrocie na Litwę niezadowolonych z postanowień sejmowych magnatów litewskich, Zygmunt August ogłosił przyłączenie do Korony Podlasia, Wołynia i Nadnieprza, oraz województw kijowskiego i braclawskiego. Szlachta z tych ziem miała posiadać prawa równe szlachcie Korony. Wobec takiego obrotu sprawy magnaci litewscy wrócili do Lublina i 1 lipca 1569 roku została zaprzysiężona unia polsko-litewska. Zgodnie z postanowieniami wspólne miało być: wybieranie władcy w drodze ewentualnej elekcji, wspólny sejm, senat i moneta. Wspólnie miała być także prowadzona polityka zagraniczna i militarna. Odrębne zaś pozostały: urzędy, wojsko, skarb i sądownictwo. Rzeczpospolita Obojga Narodów stała się więc państwem federalnym. Szlachta polska i litewska miała prawo na całym obszarze połączonych królestwa kupować ziemie i na nich się osiedlać. W związku z tym można dojść do wniosku, iż największe korzyści z połączenia Polski

i Litwy, przypadły szlachcie gdyż tylko ona mogła korzystać z pełni swobód i przywilejów.

Prócz obszarów polskich i litewskich do Rzeczypospolitej Obojga Narodów przyłączono także ziemie ruskie, co stało się w drugiej połowie XVII wieku przyczyną buntu na tych ziemiach, którego Rzeczypospolitej nigdy nie udało się do końca stłumić. Na razie jednak problem ten został odsunięty na dalszy plan. W każdym razie Rzeczpospolita jako państwo federalne Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego z całą potęgą gospodarczą i militarną nie musiało się nikogo obawiać, gdyż niewiele państw mogło się w tym czasie równać z jego potęgą, a już na pewno nie było w stanie w jakikolwiek sposób poważnie zagrozić.

Połączenie wywarło wzajemny wpływ obu państw zarówno jeśli chodzi o kulturę jak i o obyczaje. Ślady tego połączenia są zauważalne jeszcze dzisiaj, lecz aby najlepiej się o tym przekonać należy odwiedzić oba państwa.

Akt Unii lubelskiej.
Wystawiony przez panów polskich

POTWIERDZENIE VNIIEY
miedzy Narody Polskimi y Litewskimi, na
Seymie wálnym Lubelskim, Roku 1569.
akończoney

*ZYG M V N T A V G V S T. z łaski Bożey Krol Polski, wiel
kie Książę Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mázowieckie, Zmudzkie, Sr.
Pan y Dziećjcie.*

Szem w obec y káždemu z osobná oznaczamy / y wiadomo czynimy: Iż czyniac dosyć prosbam y zadawosćiam wšech Stanow Koronnych / iako y sámych potrzebie Rzeczypospolitey / także powinności a prządowi Nászemu Krolewstwu, abyśmy Unia Wielkiego Księstwa Litewskiego z Korona Polska / przez Prádzidá Nászego / y wšytkie inne Stany tych Państw wczymona / y potym przez inne przódki Násze / także y ich sámych wtwierdzona y wmoemona / ku táktemu koncowi y skutkowi przywiedli / iakoby nigdy niezym ani sie narubić / ani nigdy rozrywac nie mogła. Dla czego wedle Constitucy Nászych ten Seym wálny spolny w Roku przeslym złożyłsiny / y nie od czego innego zaczęli / iedno od tey sámych potrzeby a sprawy Uniey. Do czego sá Stany wšytkie / ták Koronne / iako y Wielkiego Księstwa Litewskiego stáwily: a też iako wšytkie miedzy soba / także y My miedzy nimi / co iedno należało wšedowi a zwiernobosci Nászey Krolewstey / wedle Przymileiow / Listow / y spisow / ták Przódrow Nászych / iako y ich sámych / tudzież y od Nas oym poprzod wydanych y bedaerch: A ták iako potrzebá wkazowála / postawili y skonczyli / y przystęgami spolnemi káždy / ták z Pánow Kad / iako z Stanow inych / ták sámi z osob swoich / iako y z te od ktorych tu z mez zupełna przysláni byli / y zá potomstwo swoje / y ich / przy wielkim zbieżelidz Stanow wšelákich y Narodow roznych to wmoenili y wtwierdzili. A ták My ta uchwała a mocá Seymu tego niniejszego nádz Listy Cersfemáci Nászych o tym wydáne / te wšytkie rzecz a sprawy Uniey wmacniamy / wtwierdzamy czasy wiecznemi.

Akt Unii lubeldkirj.

5. Europejska kultura baroku. Rządy magnaterii w Rzeczypospolitej Obojga Narodów . Wojny XVII wieku.

Europejska kultura barokowa zaczęła się kształtować pod koniec XVI wieku, zaś za jej rozkwit uznaje się cały XVIII wiek. Chociaż barok stanowił oddzielną epokę można w nim zauważyć pewne podobieństwa w stosunku do epoki renesansu, zwłaszcza zaś jeśli chodzi o styl architektoniczny budowli powstałych w epoce baroku. Główną istotą stylu barokowego było zastosowanie form renesansowych z fantazją i rozmachem, dążeniu do monumentalizmu przy projektach kościołów i pałaców, nowym planowaniem wystroju wnętrz oraz zastosowaniu nowych materiałów. Architekci tworzący barokowe budowle dążyli do tego aby ich kompozycje jak najlepiej przedstawiały przestrzeń w czym miało utwierdzać odpowiednie dopasowanie brył, fasad i wnętrz. Za ojczyznę architektury barokowej przyjmuje się Włochy skąd wywodzili się Andrea Palladio, Giovanni Bernini i jego rywal Francesco Borromini. Oprócz Włoch architektura barokowa rozwijała się także we Francji, Hiszpanii, Flandrii, Niemczech, Austrii, Czechach i Polsce. Do słynniejszych budowli barokowych należą: Pałac Wersalski w Paryżu, Kolumnada wokół placu św. Piotra w Rzymie czy kościół św. Karola Boromeusza w Wiedniu, a w Polsce: Pałac Branickich w Białymstoku, Kościół jezuitów w Grodnie, Pałac Wilanowie czy wreszcie Zamek Królewski w Warszawie.

Barok dworski szczególnie rozwinął się na dworze króla Francji Ludwika XIV nazywanego zresztą jego stylem, gdyż nie szczędził on środków ani pieniędzy na akademie architektury, malarstwa i rzeźby. Na dwór przybywało także wielu artystów z zagranicy jak choćby malarz Peter Paul Rubens. Inne dwory miały także swoich prywatnych malarzy jak Diego Velazquez, nadworny malarz króla Hiszpanii Filipa IV. Najwięcej malarzy wywodziło się z Niderlandów stanowiącą europejską stolicę malarstwa do najsłynniejszych z nich należeli: Anton van Dyck, wspomniany już Rubens, Rembrandt, Frans Hals i Jacob van Ruysdael.

W okresie barokowym rozwinęła się także kultura teatralna, gdzie zaczęto wystawiać sztuki Szekspira, Lope de Vegi jak również dramaty współczesnych dramatopisarzy jak:

Calderon de la Blanca, Pierre Corneill, Molier i Jean Racine. W teatrze operowym gdzie do słów dołączyły muzyka i taniec, główną rolę odgrywał głos. W Polsce popularne stało się pisanie pamiętników (zwłaszcza przez sarmacką szlachtę np. J.C. Pasek) i listownych liryków miłosnych (listy

Sobieskiego do Marysieńki), a także artykułów o treści politycznej (Krzysztof i Łukasz Opalińscy, Jan Andrzej Morsztyn).

Po śmierci Zygmunta Augusta do udziału w elekcji miała prawo tylko szlachta, co spowodowało, że o wyborze władcy decydowały głównie interesy magnackie, a nie rozsądny i racjonalny wybór, dlatego też na tronie zasiadali Sasi, Michał Korybut Wiśniowiecki i Henryk Walezy. W okresie panowania Stefana Batorego magnaci weszli na kolejny stopień udziału w rządzeniu państwem, gdyż pierwszą osobą po królu został Jan Zamoyski, który wbrew przepisom został równocześnie hetmanem wielkim koronnym i kanclerzem koronnym dzięki czemu mógł sprawować kontrolę nad sejmikami. Zamoyski przyczynił się także do elekcji Zygmunta III. Jednak Zamoyski nie mógł znaleźć z nim porozumienia gdyż reprezentował odmienne poglądy. Kolejną przeszkodą było prowadzenie tajnych rokowań Zygmunta z Habsburgami w sprawie odstąpienia im tronu polskiego i staranie się Zygmunta o tron w Szwecji. Na szczęście nie dopuścili do tego magnaci zmuszając Zygmunta III do złożenia zapewnienia o pozostaniu w Polsce (1592, sejm inkwizycyjny), dzięki czemu nie doszło do niekontrolowanego przejęcia tronu przez Habsburgów. Ogólne stosunki szlachty z Zygmuntem III nie przedstawiały się najlepiej. Świadczyło o tym odrzucenie programu reform Zygmunta III przez szlachtę (1606). Król z kolei sprzeciwił się poselskiemu projektowi przepisów wykonawczych do aktu konfederacji warszawskiej, co zaowocowało buntem szlachty nazwanym rokoszem sandomierskim, gdyż w Sandomierzu została zawiązana konfederacja generalna w obronie praw Rzeczypospolitej. W obronie króla stanęli regaliści próbujący bronić jego pozycji. Konflikt skończył się wraz z przegraną rokoszan w bitwie pod Guzowem (lipiec, 1607). Magnaci pogodzili się z królem, on natomiast zrezygnował z ich karania. Odtąd magnateria kontrolowała wszystkie decyzje nie pozwalając mu na wzmocnienie swojej pozycji. Taki kompromis między magnatami a królem utrzymał się aż do roku 1648.

Głównym tłem dla historii Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII wieku były prowadzone przez nią wojny. Pierwszą z nich była interwencja Zygmunta III Wazy marzącego o tronie rosyjskim w latach 1609-1611 wojska polsko-litewskie oblegały Smoleńsk i zajęły go rozbiciu sprzymierzonych wojsk rosyjsko-szwedzkich w bitwie pod Kłuszynem. Bojarzy rosyjscy oferowali wówczas koronę carską synowi Zygmunta Władysławowi pod warunkiem jego przejścia na wiarę prawosławną, na co nie zgodził się król polski. Ostatecznie broniony przez Polaków Kreml poddał się Rosjanom. Wojnę zakończył pokój w Dywilinie (1619), na

mocy którego Wielkie księstwo Litewskie odzyskało ziemię smoleńską, czernihowską i siewierską. W 1632 po śmierci Zygmunta III Smoleńsk został zaatakowany przez armię rosyjską, ale dzięki natychmiastowej odsieczy Władysława IV Rosja została zmuszona do poddania się i podczas pokoju wieczystego w Polanowie Rosja ostatecznie zrzekła się ziem przyznanych Polsce podczas, rozejmu dywilińskiego.

Kolejny konflikt ze Szwecją był spowodowany detronizacją w Szwecji Zygmunta III Wazy, który w odpowiedzi na to ogłosił inkorporacje Inflantów szwedzkich do Polski. Mimo niespodziewanego ataku Szwedów na Inflanty, Polska dowodzona przez Zamoyskiego i Chodkiewicza. Po dłuższej przerwie kolejny atak Szwedzi przypuścili w 1621 zajmując Rygę.

W 1626 Szwedzi zablokowali handel na Pomorzu i mimo interwencji Zygmunta nie udało się zmusić Szwedów do wycofania. Ostatecznie podpisano rozejm (mający trwać 26 lat) w Sztumskiej Wsi, z którego postanowieniami Szwedzi w zamian za utrzymanie swoich nabytków znieśli cło z Pomorza. W tym czasie udało się też odeprzeć atak Turków pod Chocimiem (1621). W 1648 na Ukrainie wybuchło powstanie ukraińskie wzniecone przez Bohdana Chmielnickiego. Początkowe bitwy zakończyły się zwycięstwem Ukraińców co nie zapowiadało niczego dobrego. Zwycięska bitwa pod Beresteczkiem pobudziła nadzieje Polaków, jednak po bitwie pod Batohem (1652) i podpisaniu ugody rosyjsko-ukraińskiej (Perejesław, 1655), wybuchła wojna polsko-rosyjska, podczas której Rosja zajęła smoleńszczyznę, Wilno i Grodno. Jednak najazd szwedzki wstrzymał dalsze działania Rosji, która podpisała z Polską rozejm i ruszyła na Inflanty szwedzkie. Polska zagrożona najazdem szwedzkim podpisała z Ukrainą ugodę w Hadziaczu (1658) przewidującą utworzenie autonomicznego księstwa Ruskiego. Obietnice te jednak nie zostały spełnione i ostatecznie Ukraina przestała istnieć, a jej tereny podzieliły między siebie Rosja i Rzeczpospolita podczas pokoju w Andruszowie w 1667 roku.

Powstanie Ukraińców wykorzystali Szwedzi, którzy zaatakowali Polskę w 1655. Wojska wielkopolskie poddały się bez walki pod Ujściem, a Janusz Radziwiłł podczas ugody w Kiejdanach miesiąc później oddał Litwę pod panowanie szwedzkie. Szwedzi opanowali Warszawę i Kraków, zaś Jan Kazimierz uciekł z żoną na Śląsk. Początkowo, licząc na zachowanie wszystkich swoich przywilejów, wyższe warstwy społeczne popierały Szwedów, jednak wobec niedotrzymania obietnicy oraz licznych grabieży ze strony najeźdźców, zwróciły się przeciwko Szwedom. Jesienią

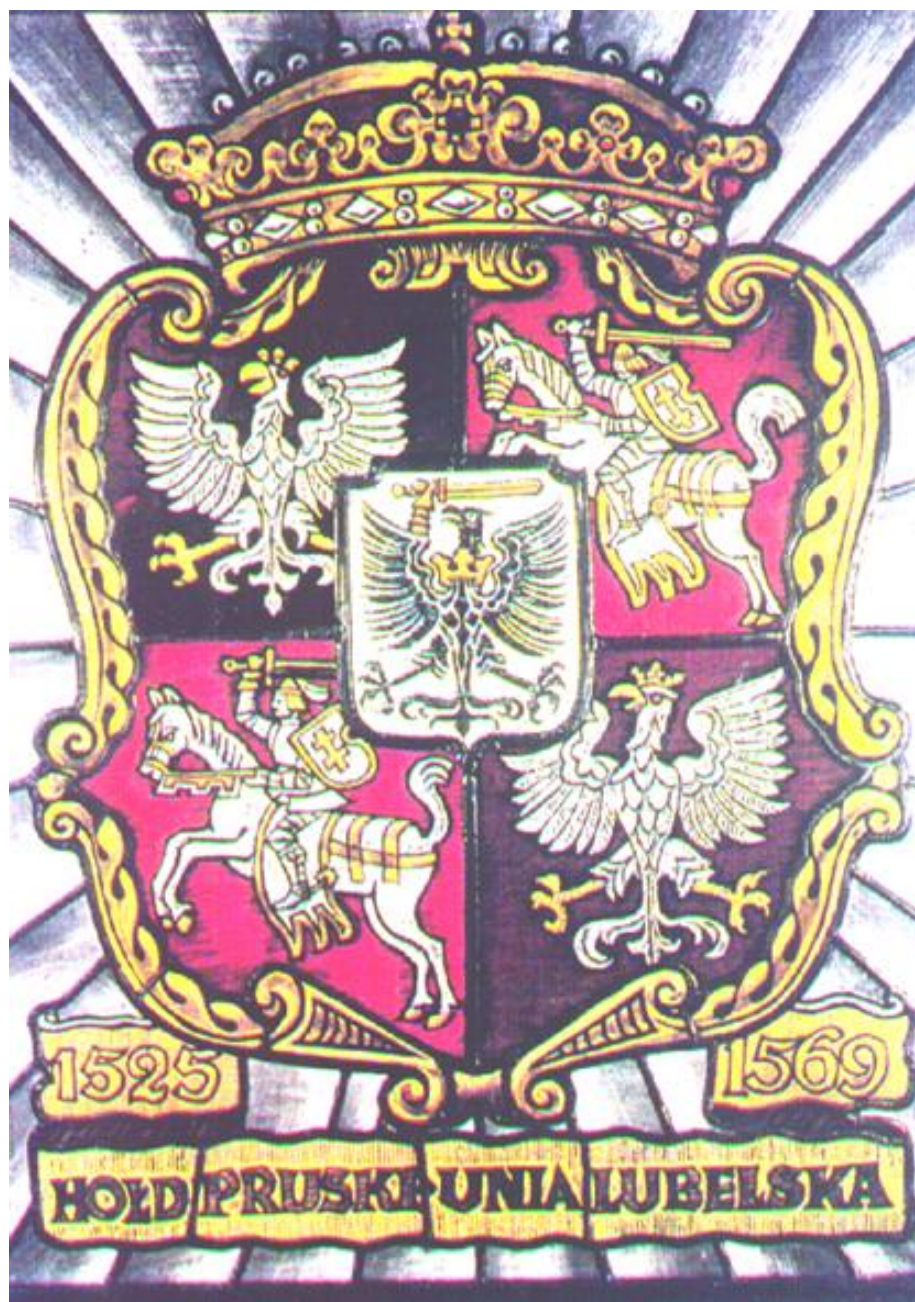
1655 doszło do mobilizacji mającej na celu wyparcie Szwedów z kraju. Przełomowym momentem stała się obrona Częstochowy, która znacząco wpłynęła na morale Polaków. Przyczyniła się do zawiązania konfederacji anty szwedzkiej w Tyszowcach. Jan Kazimierz powrócił do Polski w styczniu 1656. Chociaż Szwedom udało się jeszcze zająć Toruń i Malbork, to szala zwycięstwa powoli zaczęła przechylać się na stronę Polaków, czego dowodem były zwycięstwa Polaków dowodzonych przez Czarnieckiego pod Pilicą i Warką wiosną 1656. W końcu 1657 r. Polacy zaczęli powoli wypychać Szwedów. W 1658 odzyskano Toruń. Choć Karol X Gustaw próbował jeszcze odwrócić losy wojny, nie przyniosło to spodziewanych przez niego rezultatów. Wojnę zakończył traktat pokojowy w Oliwie 3 maja 1660 roku. Chociaż Polsce udało się zachować suwerenność, przypłaciła to ogromnymi zniszczeniami i znacznym osłabieniem, zarówno gospodarczym, jak i militarnym.

Za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego, w 1672 atak na Polskę przypuściła Turcja, zdobywając Kamieniec Podolski i wkraczając na Ukrainę. Król w obawie przed dalszą ekspansją podpisał pokój z Turcją, według którego Polska traciła Podole, Braclawszczyznę i resztki ziemi kijowskiej i była zobowiązana płacić roczny haracz w wysokości 22000 dukatów. Sejm na potrzeby pięćdziesięcioletniej armii uchwalił odpowiednio wysokie podatki. Jesienią 1673 roku Sobieski przystąpił do ofensywy, która zakończyła się pogromem Turków pod Chocimiem 11 listopada. Oddaliło to zagrożenie ze strony Turków i przywróciło wiarę w dalsze istnienie silnej i niepodległej Polski. Triumfator spod Chocimia został po śmierci Wiśniowieckiego wybrany nowym królem.

W kwietniu 1683 został zawarty sojusz austriacko – polski zakładający wspólną walkę przeciw Turcji i zawarcie z nią wspólnego pokoju. 12 września 1684 roku doszło do bitwy pod Wiedniem, w której dzięki wydatnej pomocy wojsk polskich dowodzonych przez Sobieskiego Turcy zostali pokonani, a tym samym ich powstrzymano ich ekspansję terytorialną. Niestety, Polacy nie potrafili tego wykorzystać i odzyskać utraconych ziem. W 1699 doszło do pokoju międzynarodowego w Karłowicach, w wyniku którego Polska odzyskała Podole i Ukrainę.

Wszystkie wojny prowadzone przez Polskę w XVII wieku przez spowodowały jej diametralne osłabienie i kryzys gospodarczy z którego do końca nie potrafiła się wydostać. W XVII podczas rozbiorów nie miała środków by stawić poważniejszy opór zaborcom. Choć odsiecz wiedeńska przeszła do historii jako wspaniałe zwycięstwo w rzeczywistość nic ono

Polsce nie dało jeśli nie liczyć rozbioru dokonanego przez naszego byłego sojusznika

Bibliografia

1. Manteuffel T., Historia Powszechna- Średniowiecze, Warszawa 1999
2. Davies N., Boże Igrzysko, Historia Polski ,Warszawa 1982
3. Wisner H., Unia-Sceny z przeszłości Polski i Litwy, Warszawa 1988
4. Wyrozumski J., Historia Polski do roku 1505, Warszawa 1988
5. Gierowski J.A., Historia Polski 1505-1764, Warszawa 1988